

A MAGYAR

TÖRTÉNELEMHEZ.

KÖZLI

SZALAY LÁSZLÓ.

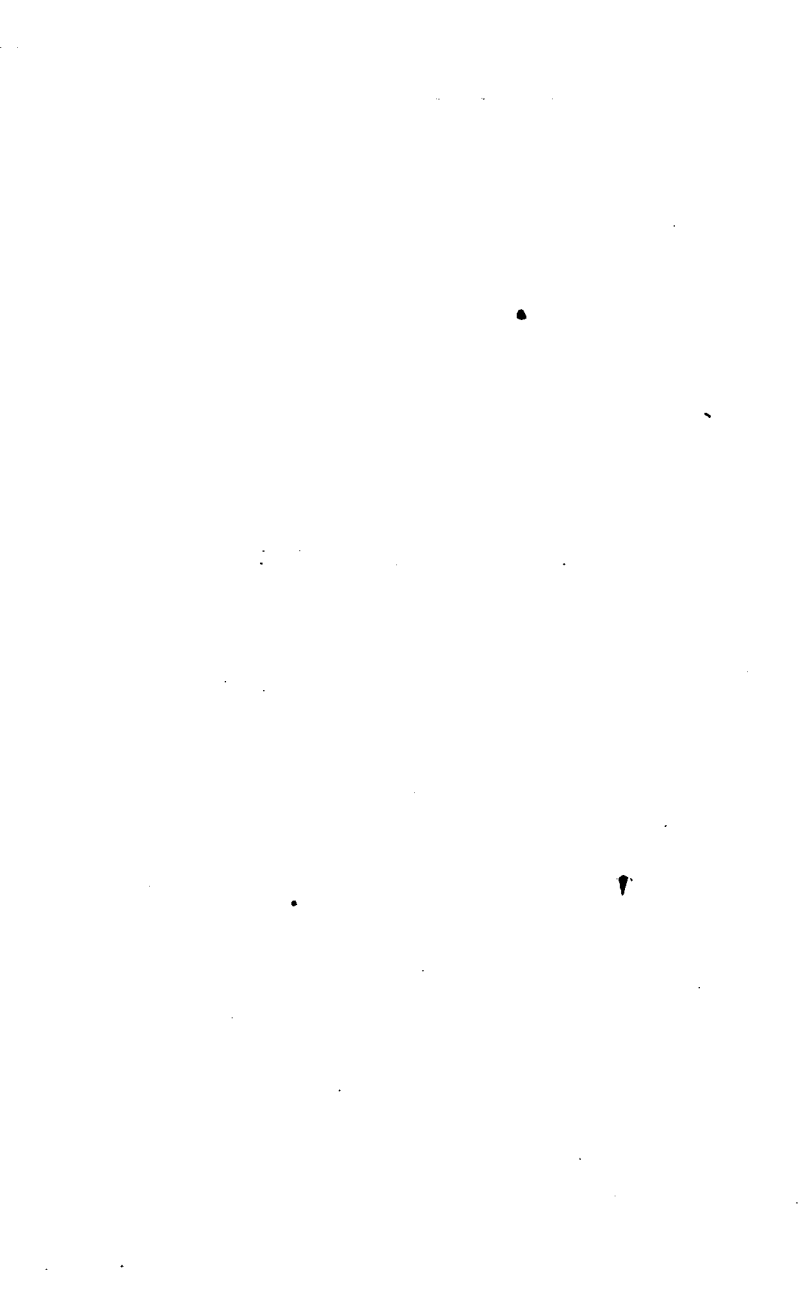
ELSŐ KÖTET.

PEST.

LAUFFER ÉS STOLP.

1860.

II. RÁKÓCZI FERENCZ
BUJDOSÁSA.

I.

II. RÁKÓCZI FERENCZ
BUJDOSÁSA.

SZALAY LÁSZLÓ

ÁLTAL.

ELSŐ KÖTET.

PEST, 1864.

LAUFFER VILMOS KIADÁSA.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000908890

18619

PEST, 1864.

NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL

ELŐSZÓ.

II-dik Rákóczi Ferencz bujdosása két időszakra oszlik. Az első 1711. februárius végén kezdődik, midőn Vereczkéről lengyel földre lépett, hogy hazáját né lássa többé, s végződik 1717. september 15-én, midőn Franciaországának búcsút mondott. A második időszak 1717. october 10-én veszi kezdetét, az nap, melyen Gallipoliba érkezék a bujdosó, s tart 1735. aprilis 8-ig, midőn rodostói magányában elhunyt. Ezen második időszak Mikes Kelemen nagybecsü emlékirataiból jóformán ismeretes előttünk, s gondolom, még ismeretesebbé fog válni azon tanulmányok folytán, melyek a Magyar Tudományos Akademiának három tagja által a mult évben e végre a helyszínén tétettek. Az első időszakról, a bujdosás első hét évéről igen keveset tudtunk eddiglen. Pedig — nem mondom, a psychologusra de a historikusra nézve ez fontosabb amannál. Rákóczi ekkor még folytonos érintkezésben állott az európai hatalmasságokkal s mindent elkövetett, hogy az utrechti és rastadti békekötések iránta és ügye iránt intézkedjenek; hogy ezt internationalis, ne házi ügynek tekintsék az európai congressusok. Rákóczi ekkor XIV. Lajos udvarának egyik habituéja volt, s a király halála után

ELŐSZÓ.

nem lön ugyan az Orléansi herczeg köreinek is avatottjává, de mennyire elkerülhetlen volt, mégis bennélt a Régence mozgalmaiban; egyik híve Brenner szepesi prépost nem őt, de financiáit még Law speculatióiba is bévonta. A véletlen, az irodalmi jó szerencse, s a hazafiak rokonszenve irodalmi működésem iránt, nagyértékű leveleket s irományokat, melyek e viszonyokra világosságot vetnek, egyebek között naplót, közvetlenül Rákóczi egyik udvari tiszte által Rákóczi házában irottat jutattván kezembe, sikerült ezen időszakot mintegy muzív formában együvéállítanom olykép, mint ezt történelmünknek egy korábbi évtizedével is megkísérlettem, — értem 'Erdély és a Porta' című munkámat. A jelen könyv is nem sivár gyűjtemény, hanem szerves egész akar lenni; nem mulattató — mert hiszen bús egy rege — de mégis magához vonzó és tanuságos könyv egyszersmind; noha csak a dramatis personae szólnak benne, a chorus folytonos figyelemmel ugyan, de hallgatagul oldált állva, s a rendező legfelebb a világító mécsset jobbról balra s balról jobbra állítva.

Még csak egy pár szót akarok előre bocsátani.

Rákóczi szerény, mondhatnám, szemérmes s épen nem sanguineus egyéniség volt. Sokáig foglaltoskodtam, társalkodtam vele, s legtöbbször előttem ült, a kártyákkal kezében, mondva: c' est une partie engagée, une partie perdue, mais je la joue. Soha, álmában sem hitte, hogy Magyarország fejedelmévé, királyává válhatnék; a mit kívánt, a mit oly-

ELŐSZÓ

kor-olykor remélt: az az erdélyi fejdelemség volt, jogot tartva hozzá, mint az erdélyi fejedelmek utóda, örököse. Franciaország és Svédország garantjai voltak szépapja, I. Rákóczi György fejedelmi jogainak, ő tehát a forradalom elején reményét kivált e hatalmasságokba vetette. XIV. Lajos kezdetben csakugyan felkarolta Rákóczi indítványát, mely szerint neki az erdélyi fejdelemség, a Franciaországgal szövetségelt bajor választó fejdelemnek, Maximilián Emánuelnek pedig, ki a XVII-ik század végtizedében Magyarországon a császári hadak élén állott, Magyarország jutott volna osztályrészül. De a bajor, nem hogy Tirolisban a francziákkal, nem hogy Sziléziában az elégedetlenekkel egyesülhetett s innen Magyarországra nyomúlhatott volna, — mint a vérmes reményüek hitték, — Ausztria s a tengeri hatalmasságok által saját székhelyéből kiszorítatott; — XIV.-dik Lajos pedig, hogy ígéreteit bármikor megtagadhassa, írott szerződésre Rákóczival soha sem lépett, még arra sem akarván magát írásban kötelezni, hogy Rákóczit nem fogja kifelejteni a békéből, melyet ő, a király hogy kössön, előbb-utóbb szükséges lesz. A másik garant, XII-dik Károly svéd király, ígéretet sem tévén, sőt mindjárt a forradalom kezdetén követe által Bécsben kinyilatkoztattván, hogy a mennyiben netalán a protestansok elnyomatása is okul szolgált volna a forradalom kitörésére, kívánatosnak, szükségesnek véli a baj orvoslását maga a császári királyi kormány által: de rebelliseket ő nem fog pártfogolni, — XII-dik Károly,

ELŐSZÓ.

mondom, Rákóczit ugyan nem hagyta cserbe, de még csak titkos szövetségese sem volt soha, ámbár követeit, névszerint Ráday Pált, udvaránál és táborában a Balti tenger partján, Varsóban és Benderben egyiránt megkülönböztetéssel fogadta.

A dolgok ez állásában, — s különben is 1710-ben, midőn a szövetséges magyar rendek ügye napról napra inkább hanyatlott, XIV-dik Lajos és XII-dik Károly egyiránt szorultságban lévén, — Rákóczi a végcrisis alkalmával segédért nem hozzájok fordult, hanem ahhoz, ki ekkor hovatovább hatalmasabbá lón, s ki ekkor a szomszédban, Lengyelországban már úr volt, — Péter orosz czárhoz.

Péter czárt védenczének, Auguszt királynak a lengyel trónusról lemondása (1706, altranstadi békekötés) élesen bántotta. Új ellenkirályt keresett Leszcinszky Szaniszló megbuktatására, mind Lengyelországon belül mind Lengyelországon kívül. A diadalmas svéd király előli félelem miatt egyelőre a belföldiek közül egy sem nyujtotta ki kezét a korona után. A czár úgy vélekedett, hogy külföldről könnyebb lesz praetendenst hozni az országra.

J 1707. aprilis 27-kén I. József császárhoz intézett levélben Augusztot „becsületéről megfélekedzett“ fejedelemnek mondván, követe Urbich János Kristóf által kinyilatkoztatattá: hogy ő, a czár, részesévé kíván válni a nagy szövetségnek Franciaország ellen; hogy kész közbenjárni a császár s a felkelt magyar rendek között, s ha közbenjárása nem sikerülne, kész fegyveres erőt kölcsönözni a

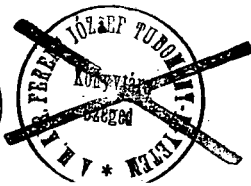
ELŐSZÓ.

császárnak a magyar lázadás elnyomására; végre, hogy nekik kettejöknek — a császárnak s a czárnak — közösen oda kellene működniök, miszerint a lengyel országgyűlés savoyei Eugen herceget, a császár főhadvezérét válaszsza királyul

József és tanácsosai nem ok nélkül attól tartotak, hogy XII-dik Károly, ha Ausztria kezét fog Oroszországgal Leszcynskinek, Svédország véden-
 czének megbuktatására, hadait a szomszéd szász föld-
 ről Csehországra vethetné; s hogy az oroszok, —
 mint a velencei köztársaság bécsi követe meg-
 jegyzé — csak azért akarnak a magyar ügyekbe avat-
 kozni, miszerint Magyarországnak állást foghassa-
 nak. Jónak látták tehát, félig elutasító félig elha-
lasztó választ adni a czárnak, ki e miatti boszusá-
gában május végén Rákóczit kínálta meg a lengyel
koronával, kilátást nyitván egyszermind neki, hogy
 ez úton a magyar ügy is a szövetkezett rendek ér-
 dekében fog megfejtethetni. Így alakult meg félig
 Rákóczi ellenére, kinek oka volt emiatt a svéd-től
 tartania, s kinek ebbeli eljárását a versaillesi udvar
 is gyanúval kísérté; félig Rákóczi óhajtásához ké-
 pest, ki, mint nagyatyja II-dik Rákóczi György,
 Erdély fejedelmi székét a lengyel királyi trónussal
 összekapcsolhatónak vélé, — így alakultak meg,
 mondom, 1707. szeptember 4-kén Varsóban, egyebek
között a következő szerződési pontok¹⁾:

„I. Miután a Római-Szent-Birodalom és Er-
 dély fenséges fejedelme s a szövetkezett Magyar-
 ország vezére Rákóczi Ferencz úr, a lengyel köztár-

1) Fiedler, T. 67-68. é. 208-312.

ELŐSZÓ

saság rendeinek kérelmére megígéri ő czári felségének, hogy Lengyelország koronáját, ha a köztársaság által szabad szavazatokkal királylyá fogna választatni, a jelen szerződés alapján elfogadja: ehhezképest viszontag ő czári felsége, azon kötelezettségnél fogva, mely reá a köztársasággal kötött szövetségből háramlik, igéri: hogy a szabad szavazatokkal történendő ama választás esetében, őt Lengyelország királyi-székén s királyi méltóságában és hatalomkörében öszves tehetséggel, fegyverrel, pénzzel s egyéb hadi szükségekkel, mind sajátmaga mind a lengyelek erejéből, nemcsak a béke s a békés országlás bekövetkezéséig, hanem jövődre is (ha t. i. netalán ellenkező felekezetek keletkeznek) megtartandja.

II. Ha a svéd a jelen hadviselésközben nem tör be Lengyelországba, ez esetre nézve mindkét szerződő fél megegyezett abban, hogy a választás elhalasztassék, s e közben kísérlet tétessék, a svédet francia-bajor közbenjárás által békére bírni; ezen kísérletet mindazáltal három vagy legfeljebb négy hónapnál tovább — september 1-től (az ó naptár szerint) számítva — ne lehessen elhúzni. Ez idő lefolyása után, ha nem sikerült a kibékítés, a fennséges fejedelem, mint felebb meg van írva, Lengyelország koronájának minden további időhalasztás nélküli elfogadására kötelezi magát; valamint-hogy ő czári felsége is a fejedelem személye iránt nyilvánított szándéklatától vissza nem lépni s a magyar nép iránt barátságát nyilvánítani igérkezik.

ELŐSZÓ

III. Ő czári felsége fogadja a fennséges fejdelemnek, hogy lengyel királyllyá választatása után, a svéd királyllyal, — úgy kívánván azt a köztársaság iránti kötelezettsége; — ő fenségének kizárásával semmiképen sem fog békét kötni; valaminthogy viszont ő fensége is köteles, az ellenséggel semmiféle alkudozásra sem lépni a czári felség kizárásával.

IV. Ha a svéd Magyarországra törne, ez esetben nem vonakodik ő czári felsége Magyarország rendeit hadakkal és költségekkel segíteni; sőt ő czári felsége segédhadainak kötelességökben álland ezen hazabeliektől a szabályszerű eleségnél egyebet nem követelni.

V. A czári felség, e szerződés első pontja folytán, ő fenségének, hogy magát a királyi széken fenntarthassa, pénzsegédet ígér, mely a történt választás után, ő fenségével közösen, végleg állapítatik meg.

VI. A czári felség, kegyesen igéri abbeli mindenképeni törekvését is, hogy jó szerével arra bírassa a császári felséget, miszerint Magyarországnak és Erdélynek visszaadja szabadságát.

VII. Ő czári felsége a lehetőségig arra fog működni a császári felségnél, hogy a fennséges fejdelem Erdély fejdelemségében megmaradhasson s erre nézve minden lehetséges segédet ígér ő fenségének.

VIII. Ha, mit Isten távoztasson, a fennséges fejdelemnek Lengyelországból ki kellene bujdosnia. igéri ő czári felsége, hogy eltartására neki az orosz

ELŐSZÓ.

birodalomban valamely tartományt s barátjainak és híveinek menhelyet fog engedélyezni. —

Ezen szerződés alapján ügyekezett Rákóczi magán és hivein a romhányi csata után segíteni, mely reményét, hogy fegyveres erővel, saját fegyveres erejével fog diadalmasan kibontakozhatni a tusból, végkép elmetszé vala. De ő egyszersmind folytatta viszonyát XIV-dik Lajossal, azon lévén, hogy e viszonyt kapcsolathoz hozhassa a muszka szövetséggel; a tengeri hatalmasságokat sem szünt meg felhívni, hogy az 1706-ban félbeszakasztott intermediatiót közte és a bécsi udvar között elevenítsék fel újra; s elvégre megkísérelte gróf Pálffy János által a közvetlen kiegyezkedés művét is. Ezen negotiatiók közepette találja őt az olvasó a kibujdosása előtti hónapokban, melyekből egyikét pontot szükség volt magának a bujdosásnak naplói elébe iktatni.

Ezen naplók, emlékiratok, levelezések sat. két kötetet képeznek, mindenik kötet három füzetből, mindenik füzet tíz ívből fog állani. Az egyes kötetek végén közelebről megjeleltetik, külön mindenik szám honnan merítetett; itt egyelőre még csak azt jegyzem meg, hogy az eredeti magyar fogalmazatok, vagy egykorú fordítások „—“ jellel, az általam latinból, francziából, németből készített fordítások, vagy kivonatok pedig, —‘-el különböztettek meg.

Pest, 1863. július 12-én.

Sz. L.

Igazítás. A 20-dik lapon az első sorban hibásan áll: Rhédey, helyett: Rétei.